

Forfatteren er født og opvokset i Snabe (mellem Lemvig og Bovbjerg), uddannet som civilingeniør, bosat i Charlottenlund, og nu i sit otium beskæftiget med slægtsforskning og lokalhistoriske studier.

A. Peter Snabe:

Et hidtil utrykt digt af Thøger Larsen

Thøger Larsen havde sit gennembrud som digter i slutningen af 1800-tallet. Han benyttede oprindeligt rigsmål, men inspireret af Jeppe Aakjær og den nye hjemstavnsdigtning begyndte han i 1900 også at skrive på jysk (som man nu talte det i Tørring sogn ved Lemvig på den tid). Blandt de første digte i jysk mundart var en række digte med en vestjysk gårdmand, der her kaldes Kræ-Tammesen, som hovedperson. Chr. N. Brodersen har i sin autoritative monografi fra 1942, "Thøger Larsen", oplyst: "Navnet Kræ-Tammesen er taget efter Sognefogeden i Nabosognet Hove. Han var en udmærket Fortæller med en distinkt Gengivelse af Anekdoter. (Meddelt mig af Kr. Bjerre)". Felix Nørgaard har i sit værk fra 1980 om Thøger Larsen: "Kvinden, solen og universet" præciseret: "Navnet har Thøger Larsen taget fra en sognerådsformand Chr. Thomsen i nabosognet Hove".

Fire Kræ-Tammesen digte blev i 1902 indsamlet og trykt af Jeppe Aakjær, og digtene blev i 1905 optrykt i Thøger Larsens tredje digtsamling, "Dagene". Manuskripterne findes nu i håndskriftsafdelingen på det Det Kongelige Bibliotek i et læg med undertitlen: "Af den hæderlige Bondemand Kræ-Tammesen's Skatkiste. Digte i Vestjysk Dialekt". De fire kendte digte er: 1) Kræ-Tammesen i Morgenstemning, 2) Kræ-Tammesen og Bordbønnen, 3) Kræ-Tammesen fæster Pige og 4) Kræ-Tammesen i Vorherres Haand.

Man har imidlertid længe vidst, at der fandtes et femte, utrykt Kræ-Tammesen digt. De fire kendte digte blev fremsendt af Thøger Larsen til Jeppe Aakjær på Jenle 7. april 1902, men i et brev af 10. april 1902 skriver han: "Hermed sender jeg Dem en ny "Kræ-Tammesen" (den,

som jeg ikke kunde finde forleden Dag)". Chr. N. Brodersen skriver herom i sin monografi og tilføjer: "Den femte Kræ-Tammesen er ikke trykt og findes ikke i Manuskript". Hertil bemærker Felix Nørgaard i sin bog: "Under et besøg på Jenle i sommeren 1979 fandt jeg i bibliotekets Thøger Larsen-samling et manuskript "Kræ-Tammesen blandt Naboer", underskrevet af Thøger Larsen. Det *kan* være den manglende Kræ-Tammesen".

I forbindelse med egne slægtshistoriske undersøgelser kontaktede jeg i sommeren 2008 formanden for Aakjær-selskabet, Henning Linderøth, som venligt påtog sig en eftersøgning i Jenle's arkiver. Linderøth måtte dog afslutte eftersøgningen uden resultat, men pegede på muligheden af, at manuskriptet var endt i Det Kgl. Bibliotek ved statens overtagelse af Jenle i 1983. En forespørgsel via bibliotekets hjemmeside resulterede i den glædelige meddelelse, at manuskriptet var fundet og kunne beses på Håndskriftsafdelingens læsesal. Jeg har herefter gennemset og affotograferet manuskriptet, som gengives s. 32 med trykt transskription overfor.

De fire kendte Kræ-Tammesen digte findes på Internettet på Det Kgl. Biblioteks hjemmeside:

http://www2.kb.dk/elib/lit//dan/larsen_t/dagene.dkl/index.htm

Forståelsen af digtene kræver et godt kendskab til den vestjyske dialekt; en "oversættelse" til rigsmål er nok ikke muligt uden tab af stemningen i digtene. Brodersen skriver direkte: "At referere Digtet vilde være lige saa malplaceret som at kommentere en god Vittighed". Felix Nørgaard bemærker yderligere om Kræ-Tammesens sprog: "Han taler Thøger Larsens egen dialekt, og den jyske humor, der kommer til udtryk i disse digte, ligger indkapslet i dialekten".

Men en kort beskrivelse går vel an:

"Kræ-Tammesen i Morgenstemning" skildrer gårdmandens glæde en tidlig, smuk sommermorgen, lige før han kalder på sine karle og piger. Ren idyl, men Brodersen finder (korrekt) anledning til at bemærke, at det er lidet sandsynligt, at (vestjyske) Kræ-Tammesen skulle give udtryk for sine følelser som gjort i digtet, selv om han forstår Thøger Larsens og Kræ-Tammesens glæde ved og følelser for naturen.

”Kræ-Tammesen og Bordbønnen” er if. Nørgaard ”et mesterskud af drastisk humor”, hvor Thøger Larsen udstiller den indremissionske hellighed. Brodersen betegner digtet som: ”Ublandet morsom og helt troværdig i sin barokke Humor. Dets to Skikkelser staar helt plastiske: Manden, der er ”selv hjemme” ... og Kællingen, der er Forslugheden og Helligheden i én Person”.

”Kræ-Tammesen fæster Pige” handler om den (dengang) så skæbnesvangre situation, at en pige skulle have et ”uægte” barn. Brodersen anfører om digtet: ”Replikkens Fynd gaar Haand i Haand med den Omstændelighed, der er udtryk for jysk Akkuratess med Detaljen og for det lille Samfunds fortrolige Kendskab til Personer og Lokalteter”.

”Kræ-Tammesen i Vorherres Haand” er if. Felix Nørgaard ”overdådig i sin humor. Her har Kræ-Tammesen virkelig Vorherre på sin side, idet han på én dag bliver velsignet med ”en Dætter aa ølle Griis aa en Tyrkal’.” Brodersen skriver: ”Gaardens overvældende Frugtbarhed (er) ved at bringe den ellers rolige Kræ-Tammesen ud af Ligevægt: ”A wa saaddn, te a hwerken ku drikk heller spiis(!)” – Kræ-Tammesen er under Vorherres Beskyttelse og faar Velsignelsen tilmaalt med gammeltestamentlig Rundhaandethed”.

Det nu (gen)fundne digt ”Kræ-Tammesen blandt Naboer” har et tydeligt familieskab med de øvrige fire Kræ-Tammesen digte, men har i modsætning til disse ikke Kræ-Tammesen, men Pe-Masens Wolle som hovedfigur. Wolle er lidt drilleborn, hvilket går ud over den stakkels skrædder, der er på vej hjem, højt oppe efter at have taget ordet ved et indremissionsk møde.

Navnet Kræ-Tammesen er som nævnt taget efter sognefogeden i Hove, Christen Thomsen Andersen Snabe, med kaldenavnet Kræ’ Tamsen. Christen blev født 9. april 1827 på slægtsgården ”Øster Snabe”, som han i 1856 overtog fra sin far, Anders Peter Christensen Snabe, på en aftægtskontrakt. Han blev gift i 1858 med kusinen Kirstine Pedersdatter (født 1828 på nabogården ”Over Kirkeby”), med hvem han fik tre sønner og tre døtre. Christen overtog i 1886 sammen med en partner yderligere nabogården, ”Mel Snabe”. I 1897/1899 overtog hans ældste søn, Anders Peter Christensen Snabe, ejerskabet

af begge gårde, idet Christen og Kirstine blev boede som aftægtsfolk i "Mel Snabe" til Christens død i 1906. Christen var sognefoged og lægdsmand fra 1862 til 1904, da sønnen Anders Peter overtog stillingerne. Christen var højt respekteret i lokalsamfundet og blev i 1888 udnævnt til Dannebrogsmænd.

Navnesammenfaldet og det klare udsagn om sammenhængen fra Thøger Larsens nære ven Kr. Bjerre giver vished om, at Christen har været Thøger Larsens model bag navnet Kræ-Tammesen. Udsagnene om, at Christen var kendt for sine distinkte anekdoter, indikerer en sandsynlig forbindelse til digtenes indhold, men hvor vidt er det nok ikke muligt at vurdere. Nørgaard anfører herom: "Hvor meget der så er skabt efter model ... og hvor meget der er fri fantasi, er svært at sige; men resultatet er i hvert fald blevet en solid jysk gårdmand, der ved, hvem han er, og hvor meget han er værd". I øvrigt anfører Thøger Larsen selv i førromtalte brev af 10. april 1902 til Jeppe Aakjær, at "Digtene mere (er) udsprungne af mange beslægtede Indtryk end af Studium efter paaviselig Model".

Christen Thomsen Snabe

Det er i det "nye" digt tydeligt, at Kræ-Tammesen (og Thøger Larsen) ikke har meget til overs for "de hellige". Emnet behandles med humor i tre af de nu fem kendte Kræ-Tammesen digte, og Felix Nørgaard skriver herom: "Thøger Larsen havde stor respekt for religionen; han var af sind religiøs. Men de indremissionske "hellige" tog han skarpt afstand fra. De var vildførte og spildte det eneste, der var helligt for Thøger Larsen: Livet og glæden over livet". Der er grundlag for at antage, at disse holdninger deltes af Kræ-Tammesen modellen, min oldefar Christen Thomsen.

Kro-Tammeseen blandt Naboer

I skü bare ha hör', hür Pa-Maseus Walle
i Gøwt behandelt' a Skrojer herheems
me' a helle Gwø aa a Bøvølgjenn;
a Skrojer kam mitend' nok saa taalle
fru en Helleforsamling den-ager-Si a Daalt,
han saa' id te'ed, te han haaj holden en Taal,
for han was rig liin i a Leer aa nøj stummel,
aa hans Gwøvølgjen was blöwn saa hjerw-
isør öruwer a hjerwøwer Gwø,
aa han nætad aa rimmed so aa we' saa hjerwøwer.
Naa-Walle kam ar jo a Faser op a' Daww,
I kinder jo a Slaww,
saaden en Stjg flikwøw, orresom Skrummel.
It was füttes me' ^{te} Vøvølgjenn' fro a Gaad,
han skü fløtt nouwer För.
Da han saa' a Skrojer, saa ~~te~~ hjerjed han: „Skrojer!
Kom herhen! Ahaa en Pas Oword aa sej da!
Aah! Kom lig' herhen! - Da du gøt i Mejde,
hwa' saah du da te wor gammel Vøjer?
Sie, hjerddu 'en hanger me' a hiel Bolle-
a w ~~sp~~ roj, 'en or blöwn helle.
Skint a haer slippen en los a' a Tøjer,
vil 'en itt ha te minidte me' a För aa gjer.
I Daa i a Dawning was en saa hjerde-
aa ~~no~~ Ka 'en sgu hjerken hjerwøwer heller romni.
It er pimmede roj, te a Høved er blöwn helle. “
A Skrojer vend' smaa a Nies i Nær,
men Walle stü aa flered saa tær.

Thøje Larsen

Kræ-Tammesen blandt Naboer

(i transskription ved A. Peter Snabe, sept. 2009)

I sku bare ha hør', hur Pe-Masens Wolle
i Gôwr behandelt' æ Skræjer herhenn
me' æ helle Ywn aa æ Bøwlbjenn;
æ Skræjer kom nulrend' nok saa taalle
fræ en Helleforsamling den-ajn-Si æ Daall,
han saa' ud te'ed, te han haaj holdn en Taal',
for han var nøj liin i æ Le'er aa nøj stummel,
aa hans Ywnbryyn war bløwn saa hyww
især øwwer æ hywwer Yww
aa han harked aa rimmed sæ aa wa' saa brummel.

Naa – Wolle han er jo æ Faaer op a' Daww,
I kinder jo æ Slaww,
saadn en Styk flirkworn, ærresom Skrummel.
A war fulles me' ham derhjemm' fræ æ Gaard,
han sku flytt nowwer Fôr.
Da han saa' æ Skræjer, saa hujed han: "Skræjer!
Kom herhen! A haar en Par Owrd aa sej dæ!
Aah! Kom lig' herhen! - Da du gik i Mejde,
hwa' saah du da te wor gammel Vejjer?
Sie, huddn 'en hænger me' æ hiel Bælle –
a æ rej, 'en er bløwn helle.
Skønt a haar sluppen 'en løs a' æ Tøjjer,
vil 'en itt ha de' mindste me' æ Fôr aa gyer.
I Daa i æ Dawning war en saa kjælle –
aa no ka'en sgu hverken kronni heller ronni.
A er pinnede ræj, te æ Høwed er bløwn helle." –

Æ Skræjer vend' snaar æ Nies i Nâr,
men Wolle stu aa flired saa târ.

Ordliste (ved A. Peter Snabe og Torben Arboe)

i Gôwr = i går	ær(re)som = drilleborn
æ Bøwlbjenn = hjulbenene	fulles = fulgtes
nulrend = nussende	Fôr = får
taalle = fredelig	Mejde = middags
liin i æ Le'er = løs i leddene	Vejjer = vædder
stummel = usikker på benene	æ hiel Bælle = hele mavepartiet
hyww = høje	helle = hellig
hywwer = højre	kjælle = kælen
rimmed sæ = rømmede sig	kronni = vrinske, her dog: bræge
wa' saa brummel = havde dyb stemme	ronni = parre sig (om vædder)
æ Faaer = faderen	Nies i Når = næsen mod nord
flir(k)worn = grineborn	târ = tør

Efterskrift

ved Torben Arboe

Vi er glade for at kunne præsentere dette hidtil utrykte dialektdigt, *Kræ-Tammesen blandt Naboer*, af Thøger Larsen fra omkring forrige århundredskifte. Det er fint, at slægtshistoriske studier har kunnet give denne sidegevinst, og at man dermed får afrundet udgivelsen af den dialektale del af digterværket. Som A. Peter Snabe skriver, placerede Thøger Larsen med nævnte titel digtet i sammenhæng med de fire kendte Kræ-Tammesen digte. Hovedpersonen er dog "Pæ-Masens Wolle" (= Per Madsens Ole), som åbenbart er af samme slagfærdige type som Kræ-Tammesen, og som i digtet formentlig skal tænkes beskrevet af netop denne.

Der bør knyttes et par yderligere kommentarer til digtene og udgivelsen af dem.

1) Den internetadresse, der angives på s. 29, kan ikke direkte benyttes fra alle maskiner på nettet. Men hvis man nøjes med første del af den: http://www2.kb.dk/elib/lit//dan/larsen_t/ kommer man ind på Det kgl. Biblioteks Thøger Larsen-hjemmeside, hvorfra der er links til digtsamlingerne, bl.a. *Dagene* med links videre til de enkelte digte, herunder de fire Kræ-Tammesen digte. Her gengives de efter Lotte Thyrring Andersens bogudgave i 1995: *Thøger Larsen – Fire digtsamlinger 1904-1912*, i serien "Danske Klassikere".

2) De fire Kræ-Tammesen digte blev som nævnt s. 28 udgivet af Jeppe Aakjær i 1902, nærmere bestemt i antologien *Fræ wor Hjemmen – Vers og Prosa i Jysk Mundart*. Aakjær understreger i forordet, at der ”af vor egen Tids ret omfangsrige Dialektlitteratur” kun bringes, hvad der ikke blot er ”Dialektprøver”, men ”noget kunstnerisk værdifuldt”. Efter det sidste af de fire digte anfører Aakjær: ”Skrevet til dette Værk” (s. 188). Dette er dog lidt af en tilsnigelse, idet både *Kræ-Tammesen* og *Bordbønnen* og *Kræ-Tammesen i Vorherres Haand* kan dateres til oktober 1900, jf. håndskrifter på Lemvig Museum hhv. Det kgl. Bibliotek (Thyrring Andersen 1995 s. 201, 203). Dertil kommer, at da Thøger Larsen medtager de fire digte i samlingen *Dagene* (1905), sker det under følgende vignet:

Det fremgår, at (under)teksten lyder: ”Kræ-Tammesen, Digte i vestjydsk Bondemaal. 1901”. Ser man nærmere efter, står der i nederste højre hjørne af vignetten: ”T.L.1905.” Det betyder, at denne vignette som de øvrige i bogen er tegnet af Thøger Larsen (jf. s. 63); dermed daterer han selv de fire digte til 1901. Dette stemmer i øvrigt overens med en bemærkning i et brev fra Thøger Larsen 11/4 1902 om, at Aakjær arbejder på ”en jydsk Anthologi... Dertil har Aakjær *bestilt* nogle af mine ”Kræ-Tammesen-Digte”” (Kornerup 1928 s. 74, min fremhævelse). Aakjær må altså have kendt digtene i vinteren/foråret 1902, måske i 1901; men det ser ikke ud til, at de har været trykt før hos Aakjær (1902). Man har ikke kunnet datere de to øvrige digte, *Kræ-Tammesen i Morgenstemning* og *Kræ-Tammesen fæster Pige*,

mere præcist; man følger Thøger Larsens angivelse 1901 som ovenfor (Thyrring Andersen 1995 s. 67).

3) Det nævnes s. 29 ovf., at man næppe kan "oversætte" digtene til rigsmål uden at tabe stemningen mv. i dem. Vi har da heller ikke her oversat det genfundne digt, men overlader dette til læserne selv ved hjælp af ordlisten. Men som mange oversættere, sproglærere m.fl. ved, kan også en mere eller mindre fuldkommen oversættelse være udmærket som en første tilgang til et digt (el. andet litterært værk) på et andet sprog; så kan læseren selv forbedre sin forståelse ved at genlæse digtet eller vanskelige dele heraf flere gange. Tilsvarende mht. dialekt; i hvert fald foreligger de fire første Kræ-Tammesen digte i oversat form i Thyrring Andersen (1995) s. 200-203, selve digtene findes s. 67-71 med Thøger Larsens ordforklaringer s. 71f. Vi oversætter gerne det femte Kræ-Tammesen digt, hvis læserne ytrer ønske om det.

4) Digtene *Kræ-Tammesen i Morgenstemning* og *Kræ-Tammesen i Vorherres Haand* er også optaget i Skautrup (1950) s. 99-101, med tilhørende ordforklaringer.

Thøger Larsens vignet som afslutning på Kræ-Tammesen digtene (*Dagene* 1905 s. 59).

Litteratur

- Kornerup, Ebbe (1928): *Thøger Larsen og Breve fra ham*. Kbh.: Woels Forlag (Cai M. Woel).
- Skautrup, Peter (1950): *Jysk Sinnelaw – Antologi af jyske digte*. Kbh.: Foreningen for Boghaandværk.
- Thyrring Andersen, Lotte (1995): *Thøger Larsen: Fire digtsamlinger 1904-1912*. (Kbh.): Det danske Sprog- og Litteraturselskab / Borgen.
- Aakjær, Jeppe (1902): *Fræ wor Hjemmen – Vers og Prosa i Jysk Mundart*. Aarhus: Det jyske Forlag.